

вони у подальшому досліджуватимуть, пов'язуючи його з темами курсу. Насамкінець, перед студентами ставлять завдання розробити план дій, спрямований на вирішення цього питання. На власному досвіді студенти розвивають знання, ставлення та навички, необхідні соціально активному та свідомому громадянину. Вже наявний досвід України та Грузії (там курс запроваджено з 2011 року у всіх вищих навчальних закладах) демонструє, що понад 70% своїх проєктів студенти втілюють в життя.

Саме такі курси та ініціативи можуть стати поштовхом підвищення рівня політичної культури молоді та громадянської активності.

*Кисельов Сергій Олегович, кандидат філософських наук, доцент,
завідувач кафедри політології,
Національний університет «Києво-Могилянська академія»*

Громадянське суспільство у контексті феномену популізму

На перший погляд, громадянське суспільство має мати на меті моніторити діяльність владних структур та протистояти їм в тому випадку, якщо державна діяльність спрямована в інший бік, ніж реалізація суспільних інтересів. Проте, це з точки зору належного. Наявне громадянського суспільства не завжди відповідає очікуванням щодо нього. Чому? Перше, що проливає світло на цю проблему, це різні розуміння самої природи громадянського суспільства. В українській політичній науці найбільш цитованим автором є Дж. Александер. На його книги посилаються майже усі автори підручників з політології. Найбільш відома його праця *The Civil Sphere*, де сфера громадянськості є, насамперед, сферою самоорганізації громадян, що має певну автономію відносно держави. Мабуть, саме автономію, певну незалежність, якщо продовжувати, то й протилежність державі, можна вважати головною рисою громадянського суспільства. Проте, різні концепції все ж по-різному визначають поняття громадянського суспільства, й тому, аналіз його в конкретному суспільстві може залежати від самого підходу до його розуміння.

Є точка зору, відповідно до якої, поняття громадянське суспільства ототожнюється з поняттям суспільства. Така позиція достатньо цікава, вона має на увазі, що це суспільство є суспільством громадян. А в такому випадку воно має включати до себе й державу. Щоправда тут є одне зауваження, а саме, держава має розумітися як правова держава. Тільки в такому випадку громадянин завжди може залишатися членом суспільства саме як громадянин. А, оскільки, правова держава це не той феномен, який можна спостерігати всюди, то тут ми бачимо певний елемент утопізму. Ця точка зору видає належне, або, м'якше, бажане, за наявне. Проте, може слугувати певним дороговказом для проведення суспільних реформ.

Друга концепція належить С. Рябову. У нього громадянське суспільство, так саме, як і держава є елементами суспільства, причому поняття громадянського суспільства є контрарним поняттю держави. Фактично це розвиток гегелівської схеми, проте з розвитком певних моментів. Суспільство має троїсту структуру – держава, громадянське суспільство, родина. Держава виконує функцію суспільної необхідності. Вона і є втіленням необхідності. Залишимо поки родину за дужками. Громадянське суспільство – це, навпаки, сфера свободи. Бачимо певні інші наголоси, але ж це дійсно нагадує й громадянську сферу Дж. Александера. Взаємодія сфери необхідності (держави) зі сферою свободи (громадянське суспільство) й породжує різні форми політичного режиму, які, в принципі, й розрізняються мірою свободи індивіда у суспільстві. Тобто ця позиція є більш продуктивною з нашої точки зору, за

допомогою її можна здійснити класифікацію політичних режимів, виокремити особливості політичного режиму певного суспільства. Проте, подібний філософській підхід залишається доволі абстрактним й не передбачає кількісних вимірів громадянських суспільств.

Ця проблема (можливість кількісних вимірів громадянського суспільства) була знята Р. Патнемом з колегами Р. Леонарді та Р. Й. Ханетті у масштабному дослідженні, результатом якого стала книга «Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy». Щоправда саме поняття громадянського суспільства вони були змушені редукувати до організацій громадянського суспільства. Тим не менш, результати були вражаючими, й на сьогодні саме ця точка зору є найрозповсюдженішою. Організації громадянського суспільства (ОГС) мають виконувати, в принципі функції забезпечення свободи індивідів, і, насамперед, відносно держави. Тобто ОГС мають відстоювати інтереси індивідів (в ідеалі) та суспільних угруповань індивідів. Таким чином, вони й «виробляють» демократію.

Чим сильніші ОГС, тим міцніша демократія. Її держава або створює міцний спротив такий як ухвалення законів, що утруднюють отримання коштів ОГС від закордонних джерел, напр. Федеральний закон РФ від 19 травня 1995 року N 82-ФЗ "Про громадські об'єднання" в редакції 2012 року, або сумнозвісні закони в Україні, т. зв. закони 16 січня, або шукає певний консенсус. Дії держави більшою мірою залежать від сили та розвиненості ОГС. В іншому випадку, коли ОГС достатньо сильні, держава йде назустріч та не протиставляє свої інтереси в певних сферах, інтересам громадянського суспільства, ширше – інтересам громадян. Більш за це, держава йде на колаборацію з ОГС, передаючи їм власні функції – або ті які держава не хоче виконувати, або ті, які держава не може виконувати. Прикладів такому співробітництву достатньо.

Проте, в разі слабкості ОГС, та слабкості самої держави може бути задіяний третій сценарій, коли агенти держави самі створюють або сприяють створенню ОГС. Причому агенти можуть бути як свідомими, так і несвідомими. В такому випадку, ОГС не стільки контролюють діяльність владних органів, скільки виконують їх замовлення. І в такому випадку, ОГС можуть не тільки оприлюднювати певні дії, показуючи їх як популістичні, але ж й сприяти розвитку популізму у колах державної або політичної влади.

*Мазниченко Богдан Олександрович, студент магістерської програми
«Європейські студії» (політологія),
Національний університет «Києво-Могилянська академія»*

Спільні та відмінні риси правого та лівого популізму на кейсах грецьких партій "Syriza" та "Golden Dawn"

Будь-який популізм стоїть на трьох основних опорах [1]:

1. Бінарна опозиція «Ворог-друг», «Ми-вони», «Свої-чужі». Така взаємовиключна поляризація призводить до формування так званої псевдо-елітарності, бачення світу в якому не місце іншим баченням («Вони – корупціонери! Ми – ні.»). Але головна й найбільш вигідна ціль та позиція для популістів – універсалізація політики. У разі, коли представникам таких політичних сил вдається видати себе як представників абсолютної більшості виборців, вони часто отримують шалені політичні привілеї, які не закінчуються перемогою на виборах. На практичному прикладі це виглядає як надзвичайна обережність – партія намагається не відлякати всі частини свого електорату, а тому говорить свої тези з особливою обережністю,